

STAVOVI PREMA OSOBAMA ISTOSPOLNE SEKSUALNE ORIJENTACIJE U SEKTORU ZDRAVSTVA I POLICIJE

SAŽETAK

Stavovi prema različitim manjinskim skupinama ponekad se formiraju na osnovi premalog broja pojednostavljenih, pristranih i neopravdanih generalizacija. Iako zadnjih godina postaju pozitivniji, prema osobama istospolne orijentacije još prevladavaju negativni stavovi (Buck i sur., 2013.). Osnovni cilj rada bio je ispitati stavove prema istospolno orijentiranim osobama među učenicima i zaposlenicima u sektorima zdravstva i policije. Sudjelovalo je 990 sudionika (501 učenika i 489 zaposlenika). Primijenjena je Skala za mjerenje stavova prema homoseksualnim osobama sastavljena na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (prema Parmač, 2005.). Rezultati provedenih analiza varijance i regresijskih analiza pokazali su da su prosječni stavovi sudionika u području neutralnih, ali postoje razlike s obzirom na to jesu li objekt stava muške ili ženske istospolno orijentirane osobe. Kad su objekt stava ženske istospolno orijentirane osobe, sudionici iz sektora zdravstva pokazuju statistički značajno pozitiv-

¹ Zlatka Kozjak Mikić, psihologinja, e-mail: zkozjakm@net.hr

² Danijela Petković, pravnica, e-mail: dpetkovic@fkz.hr

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: Listopad, 2014.
Prihvaćeno: Lipanj, 2015.
UDK: 316.647.5 : 305-055.3
DOI: 10.3935/ljsr.v22i2.43

Zlatka Kozjak

Mikić¹

Zdravstveno učilište, Zagreb

Danijela

Petković²

Policijska akademija

Ravnateljstvo policije

Ministarstvo Unutarnjih

poslova

Ključne riječi:

istospolna orijentacija,
homoseksualna orijentacija,
stavovi, zdravstvo, policija.

niji stav u odnosu na sudionike iz sektora policije, iako je razlika u iskazanim stavovima vrlo mala. Kad su objekt stava muškarci istospolne orijentacije, stavovi sudionica statistički su značajno pozitivniji u odnosu na stavove muških sudionika, kao i stavovi zaposlenika u odnosu na učenike. Dodatno, negativni stavovi se relativno dobro mogu predvidjeti i na osnovi uvjerenja sudionika o mogućnosti voljnog odabira vlastite seksualne orijentacije, izostanka prethodnog kontakta s osobom istospolne orijentacije te religioznosti u skladu s crkvenim učenjem. Rezultati pridonose boljem razumijevanju stavova prema istospolno orijentiranim osobama u specifičnom kontekstu zdravstvenih i policijskog zanimanja u Hrvatskoj. Ukazuju na potrebu za dodatnim radom na razumijevanju, prihvaćanju različitosti i povećanju tolerancije osobito kod učenika koji se školuju za ova zanimanja.

UVOD

Stavovi predstavljaju stečenu dispoziciju koja utječe na percepciju, mišljenje i cjelokupno ponašanje te su jedan od središnjih koncepata socijalne psihologije. Petz (2005.) definira stav kao stečenu i stabilnu organizaciju pozitivnih ili negativnih emocija, vrednovanja i reagiranja prema nekom objektu koja je relativno trajna i stabilna u vremenu, dok Haddock i Maio (2012.) stav definiraju kao ukupnu vrijednosnu procjenu nekog objekta koja počiva na kognitivnim, bihevioralnim i emocionalnim informacijama. Ponekad se stavovi formiraju na osnovi nedovoljnog broja objektivnih podataka, premalog broja pojednostavljenih, pristranih i neopravdanih generalizacija o nekim osobama, situacijama ili idejama. Takva stereotipna vjerovanja o karakteristikama i ponašanjima mogu biti pozitivna (npr. visokoobrazovane osobe su visoko inteligentne.) ili negativna i stigmatizirajuća (npr. homoseksualne osobe su krivci za pojavu AIDS-a.). Stereotipi o vlastitoj socijalnoj skupini uglavnom su pozitivni, dok su oni o »drugima«, tj. ljudima koji pripadaju drugim socijalnim skupinama, češće negativni (Akrami, 2005.). Mogu potaknuti na diskriminaciju i širok spektar nepoželjnih ponašanja poput izbjegavanja, nedostatnog pružanja pomoći ili agresije.

Jedna od skupina koja se u javnosti često spominje u negativnom kontekstu su osobe istospolne orijentacije. U zadnjem desetljeću stavovi prema toj skupini donekle su se ublažili, no još uvijek prevladavaju negativni (Buck i sur., 2013.). Buck i sur. (2013.) navode ispitivanje Gallupovog instituta iz 2008. koje je pokazalo kako je tada otprilike polovina Amerikanaca podržavala tvrdnju da je homoseksualnost moralno potpuno neprihvatljiva unatoč tome što su u nekim državama već bili odobreni homoseksualni brakovi. U Hrvatskoj su stavovi prema istospolno orijentiranim osobama relativno slabo istraženi. Normativna zaštita njihovih prava

dobro je uređena, a Ustav Republike Hrvatske (NN, 85/2010., čl. 14) sadrži načelo ravnopravnosti po svim osnovama, kao temeljno načelo na kojem počivaju ljudska prava. Unatoč dobroj zakonskoj regulativi, čini se da su seksualna orijentacija, rodni identitet i rodno izražavanje i dalje neke od najčešćih osnova diskriminacije pa i nasilja u hrvatskom društvu, kako su na to ukazali rezultati istraživanja organizacija civilnog društva (Bandalo i sur., 2011.; Hodžić i Bijelić, 2012.). Negativni stereotipi i predrasude ne iskazuju se uvijek otvoreno i direktno, nego se mogu iskazivati i na suptilni način, npr. negiranjem ozbiljnosti problema s kojima se diskriminirana grupa ili osoba susreće, nedostatnim pružanjem pomoći i sl. (Ekehammar i Akrami, 2003.b; Tsang i Rowat, 2007.). To je od osobite važnosti u svim zanimanjima koja uključuju pružanje pomoći, primjerice, u sektorima zdravstva ili policije. Eventualni negativni stereotipi i predrasude zdravstvenih radnika mogu dovesti do diskriminiranja pojedinih pacijenata (Matharu i sur., 2012.), što je u direktnoj suprotnosti s Hipokratovom zakletvom i njihovim etičkim kodeksima. (npr. Etički kodeks medicinskih sestara, 2005., čl. 2.2). Isti je slučaj i u radu policijskih službenika, čiji rad također uključuje poštovanje prava svih građana u skladu s Etičkim kodeksom policijskih službenika (NN, 62/2012., čl. 2 i čl. 3).

U zadnjih tridesetak godina značajno je povećan broj inozemnih istraživanja koja se bave stavovima prema osobama istospolne seksualne orijentacije i njihovim korelatima. Neki od često istraživanih korelata su crte ličnosti, poput empatije (Fingerhut, 2011.), ugodnosti i otvorenosti iskustvu (Ekehammar i Akrami, 2003.a), autoritarnosti (Herek, 2000.; Masson i Barr, 2006.), te kombinacija osobina RWA (eng. *right wing authoritarianism*) i SDO (eng. *social dominance*) (Mata, Ghavami i Witting, 2010.; Stefurak, Taylor i Mehta, 2010.; Tsang i Rowat, 2007.). Rezultati uglavnom potvrđuju pozitivnu povezanost crta ličnosti ugodnost i otvorenost iskustvu s pozitivnim stavovima, a crta ličnosti autoritarnost te kombinacija RWA i SDO s negativnim stavovima prema istospolno orijentiranim osobama. Fingerhut (2011.) navodi više istraživanja koja ukazuju na negativnu povezanost empatije i predrasuda prema istospolno orijentiranim osobama. Ispitujući povezanost religioznosti i stavova različitih skupina ispitanika odrasle dobi prema istospolno orijentiranim osobama, autori često nalaze pozitivnu povezanost religioznosti i negativnog stava prema toj skupini (Grey i sur., 2013.; Masson i Bar, 2006.; Rowatt i sur., 2006.).

Pri ispitivanju rodni razlika u stavovima istraživanja uglavnom pokazuju da heteroseksualne djevojke i žene imaju pozitivniji stav prema istospolno orijentiranim osobama nego heteroseksualni mladići i muškarci (Fingerhut, 2011.; Herek, 2000.; Massey, 2010.). Ipak, neka istraživanja ne potvrđuju statistički značajnu razliku, a ako je statistički značajna razlika i dobivena, ona nije velika (Grey i sur., 2013.; Rowatt i sur., 2006.). Cramer (1995., prema Cammilleri i Ryan, 2006.) navodi kako su negativni stavovi prema istospolno orijentiranim osobama povezani s muškim ro-

dom ispitanika, tradicionalnim stavovima o maskulinitetu i rodnoj ulozi muškarca te s izostankom prethodnog socijalnog kontakta s istospolno orijentiranim osobama. Važnost tradicionalnog koncepta rodne uloge i prethodnog socijalnog kontakta naglašavaju i Grey i sur. (2013.). Rezultati nekih radova (Mata, Ghavami i Witting, 2010.) pokazuju povezanost prethodnog socijalnog kontakta i stavova samo ako su objekt stava muške, ali ne i ženske istospolno orijentirane osobe. O povezanosti socijalnog kontakta i stavova prema osobama koje ne pripadaju vlastitoj socijalnoj skupini pisao je još Allport (1954.) koji je o tome postavio hipotezu kontakta.

U istraživanjima stavova prema istospolno orijentiranim osobama ispituje se i uloga stupnja obrazovanja i veličine prebivališta. Viši se stupanj obrazovanja povezuje s pozitivnijim stavovima prema istospolno orijentiranim osobama (Patrick i sur., 2013.). Marsiglio (1993.) spominje kako se u više istraživanja navodi da su negativniji stavovi povezani sa životom u manjim sredinama, iako su rod ispitanika, koncept rodne uloge i religioznost značajniji prediktori stava.

Slični se rezultati dobivaju i u istraživanjima u kojima su ispitanici iz kruga pomagačkih zanimanja. Masson i Barr (2006.) navode kako ispitivanja stavova među pripadnicima pomagačkih profesija (liječnici, psiholozi, socijalni radnici i studenti tih struka) pokazuju da oni općenito imaju pozitivnije stavove u odnosu na pripadnike ostalih zanimanja, ali da se korelati stavova ne razlikuju bitno u odnosu na one dobivene na ostalim skupinama ispitanika. Cammilleri i Ryan (2006.) navode rezultate istraživanja provedenih sa studentima socijalnog rada u Australiji, prema kojima su korelati negativnog stava prema istospolno orijentiranim osobama muški rod ispitanika, konzervativni stavovi o rodnom ulogama te izostanak prethodnog kontakta s njima. Campo-Arias, Herazo i Cogollo (2009.) u svome preglednom radu analizirali su rezultate osam istraživanja provedenih u razdoblju od 1998. do 2008. Ova istraživanja provedena u različitim zemljama bavila su se stavovima studenata sestrinstva prema istospolno orijentiranim osobama. Rezultati pokazuju da između 7 i 16 % studenata sestrinstva ima negativne stavove prema toj skupini. Kao značajni korelati negativnog stava u svim tim istraživanjima pokazali su se muški rod i religioznost ispitanika. Rezultati koji govore o povezanosti dobi i stava prema istospolno orijentiranim osobama nisu tako jednoznačni. U jednom istraživanju na američkim studentima sestrinstva korelat negativnog stava bila je mlađa dob studenata, dok su u istraživanju provedenom na britanskim studentima, studenti starijih godišta pokazivali više izražene negativne stavove. Kan i sur. (2009.) istraživali su stavove studenata medicine i drugih fakulteta u Hong Kongu te su dobili iznenađujući rezultat da su stavovi studenata medicine bili više negativni u odnosu na studente nekih drugih fakulteta (biznisa i socijalnih znanosti). Korelati negativnog stava prema istospolno orijentiranim osobama u tome istraživanju bili su religioznost, muški rod te izostanak prethodnog kontakta s istospolno orijentiranim oso-

bama. Carrick (2010.) je istražila stavove studenata s više fakulteta iz kruga pomagačkih zanimanja (liječnici, stomatolozi, medicinske sestre, socijalni radnici) prema istospolno orijentiranim osobama. U ovome se istraživanju pokazalo da studenti sestrištva i stomatologije imaju negativnije stavove od studenata medicine i socijalnog rada, a značajni prediktori pozitivnog stava bili su prethodni osobni kontakt s istospolno orijentiranom osobom i niža razina iskazane religioznosti. Matharu i sur. (2012.) ispitivali su stavove studenata više medicinskih usmjerenja te su rezultati pokazali da negativnije stavove prema istospolno orijentiranim osobama pokazuju studenti mlađi od 25 godina u odnosu na one između 25 i 30 godina kao i muški studenti u odnosu na studentice.

Policijski službenici, iako ne »tipični pomagači«, također spadaju u širu skupinu pomagačkih profesija. Istraživanja među studentima koji se školuju za poslove iz područja pravne i policijske zaštite i osobama koje na takvim poslovima već rade uglavnom potvrđuju rezultate istraživanja na općoj populaciji. Bernstein i Wulff (2014.) potvrdili su da negativnije stavove prema istospolno orijentiranim osobama imaju muški policajci, oni nižeg stupnja obrazovanja, koji pridaju veće značenje religiji i koji su imali manje prethodnih kontakata s tom skupinom, bilo u okviru posla ili izvan njega. Negativnije stavove muških studenata u odnosu na studentice, među studentima koji se educiraju u različitim programima vezanim uz pravo i rad u policijskoj službi potvrdili su i Olivero i Murataya (2001.). Miller i McDonald (2011.) ispitivali su sličnu skupinu studenata i zaposlenika u južnim državama SAD-a koje tradicionalno imaju negativnije stavove prema istospolno orijentiranim osobama u odnosu na neke druge dijelove SAD-a. Također su potvrdili su da negativnije stavove imaju muškarci, stariji od 50 godina i studenti koji studiraju na privatnim studijima u odnosu na one koji studiraju na javnim studijima. Lyons i sur. (2005.) ispitivali su na uzorku policijskih službenika u dobi od 26 do 67 godina kako na procjenu krivnje osumnjičenika utječe informacija o njegovoj seksualnoj orijentaciji. Rezultati su pokazali kako su policajci osumnjičenike za koje su dobili informaciju da su istospolne orijentacije češće proglašavali krivima. Efekt je bio najviše izražen kod policajaca iz ruralnih sredina i onih religioznijih, dok nije nađena povezanost stava s dobi ni razinom edukacije policijskih službenika.

U Hrvatskoj je relativno mali broj objavljenih radova na temu stavova prema osobama istospolne orijentacije. Tomašević (2003.) istospolnu seksualnu orijentaciju sagledava iz teološke perspektive. Homoseksualnost je »teški moralni nered i grijeh« ako je realizirana, iako Crkva ne osuđuje homoseksualnu sklonost, nego poziva na razumijevanje prema toj skupini. Balaban i Črpić (2000.) navode rezultate istraživanja stavova hrvatskih građana prema kojima 70 % ispitanika odbacuje homoseksualnost kao praksu u skladu s tradicionalnim moralnim vrijednostima. Negativan stav u ovome istraživanju bio je manje izražen kod osoba mlađih od 28 godina, visokoobrazovanih ispitanika i žena, dok je izraženiji bio kod religioznijih

ispitanika. U istraživanju provedenom na nacionalnom uzorku u Hrvatskoj 70,5 % ispitanika smatra homoseksualni odnos između punoljetnih osoba moralno pogrešnim, a dobivena je visoka povezanost negativnog stava s religioznošću ispitanih osoba (Štulhofer, 2006.).

Hodžić i Bijelić (2012.) proveli su istraživanje o političkoj pismenosti maturanata čiji je manji dio posvećen i stavovima maturanata prema neheteroseksualnim osobama. Osim toga, prema našim saznanjima, do sad nema objavljenih rezultata istraživanja o stavovima srednjoškolaca prema istospolno orijentiranim osobama u Hrvatskoj. Sudionici istraživanja bili su ili studenti različitih studijskih programa (Parmač, 2005.; Černeli i sur., 2013.; Mušica i sur., 2013.) ili odrasle osobe (Baloban i Črpić, 2000.; Štulhofer, 2006.). Tomić i Čepulić (2013.) ispitivanje su proveli elektroničkim upitnikom u kojem je participirao veliki broj sudionika u širokom rasponu dobi od 16 do 74 godine, ali rezultati mlađih sudionika nisu zasebno komentirani.

Kakvi su stavovi prema osobama istospolne orijentacije kod aktualnih i budućih zdravstvenih i policijskih djelatnika u Hrvatskoj? Stavove učenika na kraju njihovog srednjoškolskog obrazovanja posebice je važno istražiti jer dio tih mladih ljudi nakon srednje škole ulazi u svijet rada bez nastavka formalnog obrazovanja. U vrijeme dosegnute punoljetnosti stavovi su već formirani i sigurno je da će imati značajni utjecaj na cjelokupno buduće ponašanje, kako u privatnom, tako i u radnom okruženju (Matta, Ghavami i Wittig, 2010.). Želimo li ih bolje razumjeti, pored poznavanja rezultata stranih istraživanja, potrebno je prikupiti i podatke o istraživanjima provedenima u Hrvatskoj, jer su stavovi ovisni o širim društvenim, ekonomskim, obrazovnim i pravosudnim uvjetima.

U kontekstu svega navedenoga, cilj rada bio je ispitati stavove učenika i zaposlenika zdravstvenih i policijske struke prema osobama istospolne orijentacije, ispitati razlike ovisno o rodu, sektoru i statusu sudionika (učenici ili zaposlenici) te objektu stava (muška ili ženska istospolno orijentirana osoba) i mogućnost predviđanja stavova na osnovi uključenih varijabli. Postavljene su sljedeće istraživačke hipoteze:

H1: Stav prema ženama istospolne orijentacije bit će pozitivniji nego prema muškarcima istospolne orijentacije (Massey, 2010.; Mušica i sur., 2013.; Potetat, 2007.).

H2: Stavovi sudionica bit će pozitivniji u odnosu na stavove muških sudionika (Fingerhut, 2011.; Massey, 2010.).

H3: Sudionici iz zdravstvenog sektora imat će pozitivnije stavove u odnosu na sudionike iz policijskog sektora. Osobe iz pomagačkih zanimanja općenito su manje sklone negativnim stavovima prema osobama istospolne orijentacije (Mason i Bar, 2006.). Iako i policijska djelatnost pripada u krug pomagačkih zanimanja, ova djelatnost ima i svoj represivni dio, dok su osobe iz sektora zdravstva isključivo pomagači. Istraživanja potvrđuju i povezanost empatije i pozitivnog stava prema istospolno orijentiranim osobama (Fingerhut, 2011.). Razvoju empatije se tijekom

školovanja zdravstvenih djelatnika pridaje osobita pozornost kako bi se stalno unaprjeđivala te bi se to moglo odraziti i na stavove.

H4. Zaposlenici će imati pozitivnije stavove u odnosu na učenike. Prosječna dob ispitanih zaposlenika je oko 30 godina, a neka istraživanja pokazala su da adolescenti mogu imati negativnije stavove koji postaju tolerantniji tek kad dosegnu zrelost (Masson i Barr, 2006.; Patrick i sur., 2013.; Tomić i Čepulić, 2013.).

H5: Religioznost, prethodni socijalni kontakt, veličina mjesta i uvjerenje o tome može li osoba vlastitom voljom utjecati na svoju seksualnu orijentaciju bit će značajni prediktori stava. Viši stupanj religioznosti, manje mjesto u kojem je sudionik proveo najveći dio života, viši stupanj uvjerenja da je moguće osobnom voljom utjecati na svoju seksualnu orijentaciju i izostanak prethodnog socijalnog kontakta s istospolno orijentiranim osobama bit će prediktori negativnijeg stava (Collier, Bos i Sandfort, 2012.; Masson i Bar, 2006.; Patrick i sur., 2013.).

METODA

Sudionici

U istraživanju je sudjelovao 501 učenika završnih razreda iz triju zagrebačkih medicinskih škola te iz Policijske škole u Zagrebu (55% mladića i 45% djevojaka) i 489 zaposlenika (44% muškaraca i 56% žena). Učenici su bili u dobi od 17,5 do 19 godina ($M = 18,40$), a zaposlenici u dobi od 20 do 52 godine ($M = 30,10$). Najviše je zaposlenika bilo u dobi od 20 do 30 godina (62%), u dobi od 31 do 40 godina bilo je 30% zaposlenika, a u dobi od 41 do 52 godine bilo je 8% zaposlenika. Učenici su bili polaznici više različitih zdravstvenih programa (medicinska sestra/tehničar, fizioterapeutski tehničar, primalja, sanitarni tehničar i drugi). U vrijeme ispitivanja svi su imali boravište u Zagrebu ili bližoj okolici. Dijelu je učenika (23% sudionika) prebivalište bilo u jednom od četiri najveća grada (Zagreb, Osijek, Split, Rijeka), dok su ostali imali prebivalište u ostalim gradovima i mjestima Hrvatske gdje su i proveli najveći dio života do vremena ispitivanja.

Zaposlenici su bili zaposleni na radnim mjestima srednje stručne spreme, u različitim gradovima i mjestima Hrvatske i na različitim odjelima domova zdravlja i bolnica. U vremenu ispitivanja svi su imali završenu srednju školu, dakle, oko dvanaest godina formalnog obrazovanja. Njih 27% do vremena ispitivanja najveći je dio života proveo u jednom od četiri najveća grada Hrvatske (Zagreb, Osijek, Split, Rijeka), ostali u drugim gradovima i mjestima Hrvatske. Podatci za istraživanje prikupljeni su tijekom nastave na predavanjima koje su pohađali kao izvanredni studenti prve do treće godine studija i na interno organiziranim grupnim edukacijama (stručnim usavršavanjima) u svojim radnim sredinama. Struktura sudionika ovisno o rodu, sektoru,

statusu učenika/zaposlenika te ovisno o tome jesu li izražavali stav prema muškoj ili ženskoj istospolno orijentiranoj osobi detaljnije je prikazana u Tablici 1.

Tablica 1. Struktura sudionika koji su izražavali svoj stav prema muškim i ženskim istospolno orijentiranim osobama

	Sektor zdravstva		Sektor policije		Ukupno
	Učenici	Zaposlenici	Učenici	Zaposlenici	
Ž	80/90*	112/113	27/27	20/30	239/260
M	18/13	32/26	118/131	82/71	250/241
Ukupno	98/103	144/139	145/158	102/101	489/501

NAPOMENA:

Prvi broj odnosi se na sudionike koji su izražavali svoj stav o muškoj, a drugi o ženskoj istospolno orijentiranoj osobi

Postupak

Ravnatelj škole dali su suglasnost za provedbu istraživanja s učenicima, koji su nakon objašnjene svrhe istraživanja mogli odbiti sudjelovanje. Roditelji su bili informirani o provedbi istraživanja putem roditeljskih sastanaka. Učenici su pohađali završni razred srednje škole, bili su punoljetni ili pred punoljetnošću i nije se tražila pisana suglasnost roditelja. Rješavanje upitnika bilo je anonimno, tijekom redovne nastave i trajalo je oko 20 minuta. U uputi je objašnjeno da će prikupljeni podatci biti povjerljivi, da će uvid u individualne protokole imati samo istraživači te da će se rezultati obrađivati i predstaviti na grupnoj razini. Zaposlenici su upitnike ispunjavali anonimno, također uz prethodno objašnjenu svrhu, mogućnost odustajanja te objašnjen način čuvanja povjerljivosti podataka. Iako su svi sudionici bili informirani o tome da mogu odbiti ili prekinuti odgovaranje, to nitko nije učinio. Nekoliko upitnika nije bilo valjano ispunjeno (npr. jedan dio prazan, zaokružen uvijek jedan tip odgovora, nedostajući demografski podatci, u dva slučaja u skupini zaposlenika napisani uvredljivi komentari). Broj takvih upitnika koji su isključeni iz obrade bio je 12. U pitanju o stupnju prethodnog kontakta s osobama istospolne orijentacije jedan od ponuđenih odgovora bio je »Smatram se homoseksualcem/lezbijkom«. Ovaj je odgovor odabrao jedan sudionik te je taj upitnik također isključen iz daljnje obrade. Ukupno je iz obrade isključeno 13 upitnika. Dio je sudionika ispunjavao Upitnik stavova prema muškim, a drugi dio Upitnik stavova prema ženskim homoseksualnim osobama, što je raspodijeljeno po slučaju (Tablica 1.)

Instrumenti

U istraživanju je korištena **Skala za mjerenje stava prema homoseksualnim osobama** sastavljena na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu (prema Parmač, 2005.). Sastoji se od 31 tvrdnje, ekvivalentne po sadržaju nezavisno o tome je li objekt stava muška ili ženska istospolno seksualno orijentirana osoba. Tvrdnje se razlikuju samo po rodnome obliku (npr. *Muškarce homoseksualce bi trebalo izbjegavati./ Žene lezbijke bi trebalo izbjegavati.; Muškarci homoseksualci su jednako vrijedni kao osobe./ Žene lezbijke su jednako vrijedne kao osobe.*). Na svaku tvrdnju sudionici su odgovarali odabirom jednog odgovora na skali Likertovog tipa od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem). Ukupni rezultat izražen je kao zbroj odgovora na česticama, od kojih je nekolicini prije obrade podataka izmijenjen smjer prema ključu za odgovore. Nedostajućih podataka bilo je vrlo malo i ovi su sudionici bili isključeni samo iz onih analiza u kojima je eventualno nedostajao neki ključni podatak. Ukupni teorijski raspon na skalama je 31 – 155. Viši rezultat odražava pozitivniji stav prema istospolno orijentiranim osobama. Faktorska analiza metodom glavnih komponenti uz Varimax rotaciju za Skalu stavova prema muškim osobama pokazuje sljedeću strukturu: prva komponenta objašnjava 49% ukupne varijance, a karakteristični korijeni prve tri izlučne komponente su 14,93; 2,02; 1,02. Pri određivanju broja faktora orijentirali smo se Catellovim kriterijem dijagrama prijevoja (Pallant, 2011.). Skala je tretirana kao jednofaktorska, kao u istraživanju Parmač (2005.), iako je ovdje i druga vrijednost veća od 1. Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) je 0,96. Skala stavova prema ženskim osobama pokazuje sličnu strukturu, prva komponenta objašnjava 39% ukupne varijance, karakteristični korijeni prve tri izlučne komponente su 12,06; 1,85; 1,08. Broj faktora određen je kao prethodno navedeno. Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) je 0,95. Struktura faktora detaljnije je opisana u Parmač (2005.).

Prikupljeni su i odgovori na pitanja o prethodnom kontaktu, religioznosti, mjestu gdje je sudionik proveo najveći dio života i procjeni o mogućnosti voljnog odabira vlastite seksualne orijentacije. Za potrebe statističke obrade podataka odgovori su kodirani. U slučaju da je prethodni kontakt postojao, sudionici su mogli birati više odgovora (*poznajem osobu homoseksualne orijentacije, u krugu je prijatelja, u krugu je šire ili uže obitelji*). Frekvencija nekih odgovora bila je vrlo mala i za potrebe statističke obrade odgovori su dihotomizirani (prethodni socijalni kontakt jest ili nije postojao). Ukoliko kontakt prethodno nije postojao, odgovoru je pridružen kod 0, a ako jest, odgovor je kodiran s 1.

Stupanj religioznosti iskazan je odabirom jednog od ponuđenih odgovora: *Religiozan/na sam u skladu s crkvenim učenjem.; Religiozan/na sam na svoj način.; Nisam siguran/na jesam li religiozan/na ili nisam.; Nisam religiozan/na.* Naknadnom je analizom zaključeno kako se ova varijabla ne može smatrati kontinuiranom te da

postoji mogućnost različitog shvaćanja pitanja i odgovaranja s obzirom na pripadnost različitoj vjeri. Stoga je stupanj religioznosti u regresijskim analizama uvršten kao skup od 4 zasebne, tzv. »dummy varijable«. Svaki je odgovor tretiran kao varijabla u kojem je kodom 0 označen odgovor ne, a kodom 1 označen odgovor da.

Veličina mjesta gdje je sudionik proveo najveći dio života dobivena je odabirom jednog od ponuđenih odgovora i kodirana: *selo* – kod 1 (*do 2 000 stanovnika*), *manji grad* – kod 2 (*2 000 do 10 000 stanovnika*), *veći grad* – kod 3 (*10 000 do 100 000 stanovnika*) ili *grad preko 100 000 stanovnika* – kod 4 (*Zagreb, Split, Rijeka, Osijek*).

Na tvrdnju *Homoseksualnost je stanje na koje osoba... nije mogla utjecati svojom voljom ili ... jest mogla utjecati svojom voljom*, sudionici su odgovarali odabirom jedne skalne točke od 1 do 5. Odgovor *U potpunosti se slažem da osoba nije mogla utjecati svojom voljom na svoju homoseksualnost.* – kodiran je s 1, odgovor *S time se donekle slažem.* – kodiran je s 2, odgovor *Ne mogu se odlučiti.* – kodiran je s 3, odgovor *Donekle smatram da je osoba mogla utjecati svojom voljom na svoju homoseksualnost* – kodiran je s 4, odgovor *U potpunosti smatram da je osoba mogla utjecati svojom voljom na svoju homoseksualnost.* – kodiran je s 5.

Varijabla rod kodirana tako da je muškome rodu pridružen kod 1, a ženskome kod 2, sektor tako da je zdravstvu pridružen kod 1, a policiji kod 2, a status tako da je učenicima pridružen kod 1, a zaposlenicima kod 2.

REZULTATI

Dosadašnja istraživanja pokazala su kako se stavovi prema istospolno orijentiranim osobama značajno razlikuju s obzirom na to je li objekt stava muška ili ženska istospolno seksualno orijentirana osoba (Herek, 2000.; Massey, 2010.; Mata, Ghavami i Witting, 2010.; Mušica i sur., 2013.), pa su za ta dva objekta stava provedene zasebne analize. Deskriptivni podatci o stavovima sudionika ovisno o rodu, sektoru i tome radi li se o učenicima ili zaposlenicima (status) prikazani su u Tablicama 2 i 3. Indeksi simetričnosti i spljoštenosti te testiranje normaliteta distribucija Kolmogorov-Smirnovljevim testovima pokazuju da distribucije ne odstupaju u velikoj mjeri od normalne distribucije.

Prosječne vrijednosti sugeriraju da se stavovi podskupina prema istospolno orijentiranim osobama smještaju u području neutralnih. Rezultati ukazuju *na trend* pozitivnijih stavova prema istospolno orijentiranim ženama nego istospolno orijentiranim muškarcima, a te su razlike najveće kod srednjoškolskih mladića te smatraju potvrđenom hipotezu H1.

Rezultati su obrađeni trofaktorskim analizama varijance, pri čemu su nezavisne varijable bile rod sudionika, sektor (zdravstvo/policija) te status (učenik/zaposlenik). Postoje statistički značajne razlike u stavovima prema istospolno orijentiranim osobama između skupina sudionika u obje provedene analize (Tablice 2 i

3), a razlikovanje među skupinama veće je kad je objekt stava muška istospolno orijentirana osoba. Trofaktorske ANOVE provode se primarno kako bi odgovorile na pitanje o interakciji nezavisnih varijabli, ali u provedenim analizama nisu potvrđene značajne interakcije. U stavovima prema muškim istospolno orijentiranim osobama statistički je značajan glavni efekt roda, pri čemu sudionice imaju pozitivniji stav u odnosu na muške sudionike ($M_{(žene)} = 113,74$; $SD_{(žene)} = 22,04 > M_{(muškarci)} = 95,72$; $SD_{(muškarci)} = 25,60$). Potvrđen je i značajan glavni efekt statusa, pri čemu zaposlenici prema muškim istospolno orijentiranim osobama imaju pozitivniji stav u odnosu na učenike ($M_{(zaposlenici)} = 111,91$; $SD_{(zaposlenici)} = 22,12 > M_{(učenici)} = 97,04$; $SD_{(učenici)} = 26,60$). Parcijalni Eta koeficijenti za dobivene efekte su 0,06, te ukazuju na srednje veliki učinak (Pallant, 2011.).

Tablica 2. Deskriptivni podatci i rezultati ANOVA-e za stavove prema muškim istospolno orijentiranim osobama

	Učenici				Zaposlenici			
	Sektor policije		Sektor zdravstva		Sektor policije		Sektor zdravstva	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
M	86,77	106,04	96,21	109,34	102,65	120,50	110,66	117,53
SD	26,36	26,00	24,56	22,14	21,44	17,83	23,38	20,70
N	118	27	18	80	82	20	32	112
sim.	0,45	-0,46	-0,40	-0,54	-0,20	-0,53	-0,22	-0,30
spljošt.	-0,26	0,12	-0,98	-0,38	-0,24	-0,30	-0,97	-0,11
K-S test	0,85	0,53	0,57*	0,26	0,53	0,93*	0,95	0,44

F- omjer i smjer razlike
 $F_{(1,489)}(\text{rod}) = 29,16^{**}$; $M_{(žene)} = 113,74 > M_{(muškarci)} = 95,72$; parcijalni Eta = 0,06
 $F_{(1,489)}(\text{sektor}) = 2,83$
 $F_{(1,489)}(\text{status}) = 25,08^{**}$; $M_{(zaposlenici)} = 111,92 > M_{(učenici)} = 97,04$; parcijalni Eta = 0,06
 $F_{(1,489)}(\text{rod} \times \text{sektor}) = 2,62$
 $F_{(1,489)}(\text{rod} \times \text{status}) = 0,52$
 $F_{(1,489)}(\text{sektor} \times \text{status}) = 0,53$
 $F_{(1,489)}(\text{rod} \times \text{sektor} \times \text{status}) = 0,21$

LEGENDA:

sim. i spljošt. = simetričnost i spljoštenost distribucije, K-S test= provjera normaliteta

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Kad se ispituje stav prema ženskim istospolno orijentiranim osobama, razlike među podskupinama su male te samo sudionici iz sektora zdravstva imaju pozitivnije stavove u odnosu na sudionike iz sektora policije ($M_{(zdravstvo)} = 114,65$; $SD_{(zdravstvo)} = 21,32 > M_{(policija)} = 109,51$; $SD_{(policija)} = 21,77$). Međutim, veličina ovog utjecaja je vrlo niska, parcijalni Eta koeficijent je 0,008.

Tablica 3. Deskriptivni podatci i rezultati ANOVA-e za stavove prema ženskim istospolno orijentiranim osobama

	Učenici				Zaposlenici			
	Sektor policije		Sektor zdravstva		Sektor policije		Sektor zdravstva	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
M	107,08	112,41	116,22	108,03	112,66	110,10	121,65	118,30
SD	22,87	17,57	23,11	20,92	21,12	21,46	18,62	20,93
N	131	27	13	90	71	30	26	113
sim.	-0,41	-0,29	-0,40	-0,12	-0,60	-0,21	-0,13	-0,43
splošt.	-0,09	-1,19	-0,64	-0,68	0,72	-0,14	-0,65	-0,01
K-S test	0,78	0,56	0,56*	0,62	0,95	0,59	0,67*	0,81

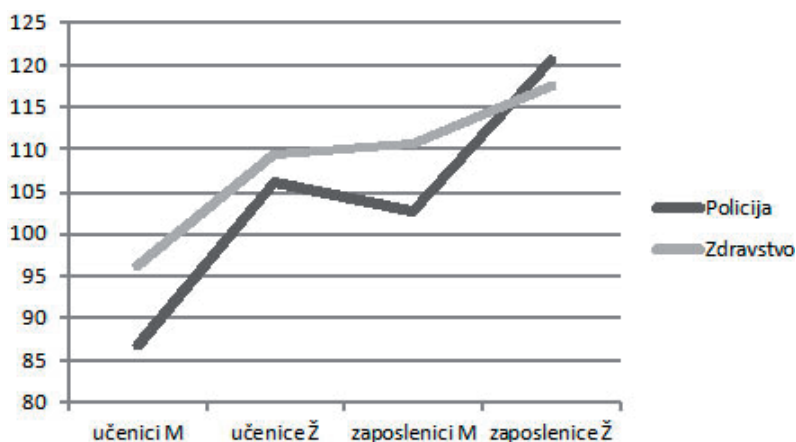
F(1, 498) (rod) = 0,65
 F(1, 498) (sektor) = 4,07*; $M_{(zdravstvo)} = 114,65 > M_{(policija)} = 109,51$; parcijalni Eta = 0,008
 F- omjer i smjer F(1,498) (status) = 3,04
 F(1,498) (rod x sektor) = 1,73
 F(1,498) (rod x status) = 0,07
 F(1,498) (sektor x status) = 1,30
 F(1,498) (rod x sektor X status) = 1,37

LEGENDA:

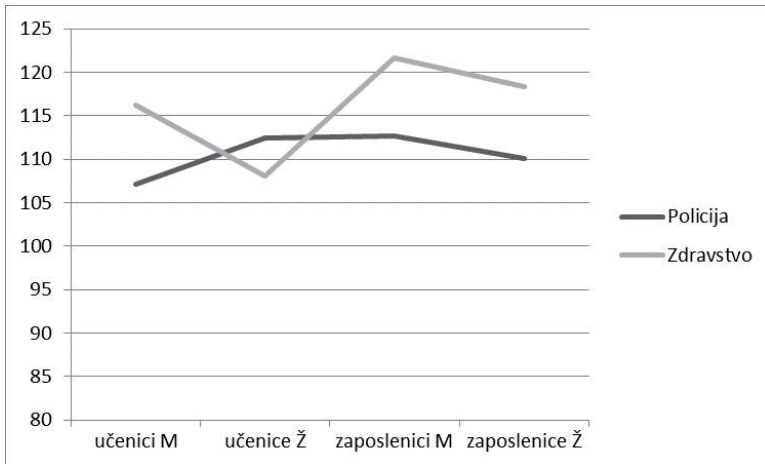
sim.i spljošt.= simetričnost i spljoštenost distribucije, K-S test= provjera normaliteta

*p < 0,05; **p < 0,01

S obzirom na rezultate obiju analiza može se zaključiti da su hipoteze H2, H3 i H4 djelomično potvrđene. Odnose aritmetičkih sredina prosječni stav ispitivanih podskupina sudionika ovisno o njihovu rodu, sektoru i statusu prikazuju Slike 1 i 2.

Slika 1. Prosječni stav prema muškim istospolno orijentiranim osobama

Slika 2. Prosječni stavovi prema ženskim istospolno orijentiranim osobama

Analiza odgovora na pitanje o mjestu života pokazala je da je 32,8% sudionika najveći dio života provelo u selu, 25,1% u manjem gradu, 16,4% u većem gradu, dok je 24,7% sudionika iz jednog od četiri najveća grada (Zagreb, Osijek, Split, Rijeka). Podjednak je broj onih koji jesu i onih koji nisu imali prethodni kontakt s istospolno orijentiranom osobom (49,5% DA, 50,5% NE). Sudionici su se većinom izjasnili kao religiozni, ali u različitom stupnju (27,5% u skladu s crkvenim učenjem, 57,5% religiozni na svoj način, 5,5% nisu sigurni jesu li religiozni, a 8% nisu religiozni). Uvjerjenja sudionika o tome mogu li istospolno orijentirane osobe voljno utjecati na svoju seksualnu orijentaciju distribuiraju se duž kontinuuma ponudjenih odgovora. Njih 22,9% u potpunosti smatra da osoba na to ne može utjecati svojom voljom, 15,2% s time se donekle slaže, 20% sudionika nisu se mogli odlučiti i odabrali su neutralan odgovor, 13,5% sudionika donekle se slaže s time da osoba može voljno utjecati na vlastitu seksualnu orijentaciju, dok se njih 19,8% s time u potpunosti slaže.

Kako bi se dobio odgovor na pitanje može li se stav prema istospolno orijentiranim osobama predvidjeti na osnovi ovih varijabli provedene su hijerarhijske regresijske analize, a prethodno su izračunati Pearsonovi koeficijenti korelacije (Tablica 4).

Tablica 4. Matrica korelacija korištenih varijabli

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1. rod	-	0,08	-0,60**	0,08	0,18**	0,09	0,05	0,06	-0,11*	-0,15*	0,35**
2. dob	0,11*	-	-0,11*	0,12*	0,24**	-0,09	0,14*	0,01	-0,09	-0,21**	0,25**
3. sektor	-0,63**	-0,17	-	-0,25**	-0,23**	0,00	0,01	0,04	-0,00	0,08	-0,31**
4. mjesto	0,12*	0,29**	-0,22**	-	0,07	-0,01	-0,04	0,09	0,03	0,00	0,08
5. prethodni kontakt	0,15*	0,25**	-0,19**	0,18**	-	-0,14*	0,07	0,07	0,06	-0,23**	0,50**
6. relig. u skladu s crkv. uč.	0,06	-0,11*	0,00	0,06	-0,03	-	-0,77**	-0,14*	-0,19**	0,16**	-0,25**
7. relig. na svoj način	0,03	0,08	0,00	-0,03	-0,01	-0,71**	-	-0,26**	-0,34**	-0,09	0,12*
8. nesigurna relig.	-0,03	0,01	-0,04	0,07	0,07	-0,16**	-0,31**	-	-0,06	-0,06	0,10
9. nereligioznost	-0,03	0,01	0,04	0,07	0,03	-0,18**	-0,36**	-0,08	-	-0,05	0,13*
10. mogućnost voljnog odabira seks. orijent.	-0,13*	-0,14*	0,08	-0,12*	-0,16**	0,15*	-0,07	-0,09	-0,07	-	-0,48**
11. stav	0,05	0,18**	-0,12*	0,08	0,33**	-0,16**	0,04	0,07	0,10	-0,41**	-

NAPOMENA:

iznad dijagonale koeficijenti kad je objekt stava muška istospolno orijentirana osoba (N = 489), ispod dijagonale kad je objekt stava ženska istospolno orijentirana osoba (N = 499)

*p < 0,05; **p < 0,01

Veličina mjesta gdje su sudionici proveli najveći dio života nije se pokazala statistički značajno povezana sa stavovima prema istospolno orijentiranim osobama, kao ni nesigurna religioznost (Tablica 4) te ove varijable nisu uključene u regresijske analize.

U prvi blok hijerarhijskih regresijskih analiza uključene su varijable rod, dob i sektor kako bi se kontrolirao njihov utjecaj. U drugome bloku uvedene su varijable prethodni kontakt, religioznost u skladu s crkvenim učenjem, religioznost na svoj način, nereligioznost i percepcija mogućnosti voljnog odabira vlastite seksualne orijentacije (Tablica 5).

Tablica 5. Rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza za dvije kriterijske varijable

Prediktorske varijable	Stav prema ženama istospolne orijentacije (N = 487)		Stav prema muškarcima istospolne orijentacije (N = 482)	
	β	ΔR^2	β	ΔR^2
1. korak		0,04**		0,18**
rod	0,03		0,28**	
dob	0,16**		0,21**	
sektor	-0,11*		-0,09	
	$F_{(3,484)} = 6,92^{**}$		$F_{(3,479)} = 34,70^{**}$	
2. korak		0,26**		0,30**
rod	0,06		0,23**	
dob	0,06		0,07*	
sektor	-0,07		-0,05	
prethodni kontakt	0,25**		0,33**	
religioznost u skladu s crkvenim učenjem	-0,13*		-0,21**	
religioznost na svoj način	-0,06		-0,07	
nereligioznost	0,02		0,06	
mogućnost voljnog odabira seks. orijent.	-0,35**		-0,32**	
	$F_{(8,479)} = 20,86^{**}$		$F_{(8,474)} = 55,18^{**}$	
R^2	0,26**		0,48**	

LEGENDA:

β = Beta koeficijent u koraku u kojem je uvedena varijabla; ΔR^2 = promjena doprinosa objašnjene varijance uvođenjem novog bloka prediktora; R^2 = ukupna objašnjena varijanca kriterijske varijable

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Na osnovi odabranih prediktora objašnjava se značajna količina varijance za obje kriterijske varijable. Prediktori zajedno objašnjavaju 26% varijance stava prema ženskim i 48% varijance stava prema muškim istospolno orijentiranim osobama. Drugi uvedeni blok varijabli dodatno pridonosi predviđanju stavova u obje provedene analize i objašnjava znatno veću količinu varijance nego prvi blok prediktora. Prethodni kontakt s istospolno orijentiranom osobom i percepcija da nije moguće voljno utjecati na vlastitu seksualnu orijentaciju prediktori su pozitivnijeg stava. Ovi prediktori imaju najveći samostalni doprinos objašnjenju varijance za obje kriterijske varijable. Negativniji stavovi prema ženskim i muškim istospolno orijentiranim osobama mogu se predvidjeti na osnovi varijable religioznost u skladu s crkvenim učenjem.

Dodatno, prediktori pozitivnijeg stava, ali samo prema muškim istospolno orijentiranim osobama, su i ženski rod i starija dob sudionika.

RASPRAVA

Prema rezultatima nekih inozemnih istraživanja (Grey i sur., 2013.; Patrick i sur., 2013.), neheteroseksualne osobe imaju povećan rizik za pojavu tjelesnih i emocionalnih teškoća što se pokušava objasniti povišenom razinom stresa zbog očekivane ili stvarne diskriminacije i stigmatizacije koju te osobe očekuju i/ili doživljavaju, kako u općoj populaciji, tako i od strane stručnjaka. Jedna podskupina među neheteroseksualnim osobama su osobe istospolne orijentacije o kojima se (i) u našoj javnosti često govori u negativnom kontekstu. Hodžić i Bijelić (2012.) navode kako se u njihovu istraživanju oko 50 % ispitanih maturanata složilo s tvrdnjom da je homoseksualnost neka vrsta bolesti. U Hrvatskoj je relativno mali broj istraživanja stavova o istospolno orijentiranim osobama (Baloban i Črpić, 2000.; Černeli i sur., 2013.; Mušica i sur., 2013.; Parmač, 2005.; Štulhofer, 2006.; Tomić i Čepulić, 2013.). Većina je provedena sa studentima kao sudionicima, a stavovi učenika srednje škole prema toj skupini do sada su ispitani samo u okviru šireg istraživanja političke pismenosti maturanata (Hodžić i Bijelić, 2012.). Svrha je ovoga rada bila ispitati stavove o istospolno orijentiranim osobama među učenicima završnih razreda i zaposlenicima u sektorima zdravstva i policije. Općenito, rezultati pokazuju da su prosječne visine stavova na korištenim skalama učenika i zaposlenika u sektorima zdravstva i policije u području neutralnih.

Prema prvoj postavljenoj hipotezi očekivalo se da će stavovi prema ženama istospolne orijentacije biti pozitivniji nego prema muškim istospolno orijentiranim osobama. Rezultati pokazuju trend koji govori u prilog tome da je hipoteza potvrđena što je u skladu s prethodnim istraživanjima (Ellis, Kitzinger i Wilkinson, 2003.; Herek, 2000.; Massey, 2010.; Mušica i sur., 2013.). Istospolna orijentacija općenito se

više poistovjećuje s muškim nego što se poistovjećuje sa ženskim ponašanjem (Potet, 2007.), a muška je istospolna orijentacija više stigmatizirana. Neka istraživanja iz područja razvojne psihologije (Davies, 2004.; Kialinski, 2003; Mata, Ghavami i Wittig, 2010.) upućuju na to da je rodna uloga mladića i muškarca dosta restriktivno definirana. Stereotipizirani idealni muški identitet strogo je maskuliniziran i potpuno različit od ženskog identiteta koji je nepoželjan i percipiran kao nešto što pripada izvan vlastite grupe. Istospolno orijentirani muškarci često se percipiraju kao feminizirani u svojim interesima, aktivnostima i preferencijama, što je »pravim« heteroseksualnim muškarcima neprihvatljivo. Davies (2004.) navodi kao su negativni stavovi prema muškoj istospolnoj orijentaciji naprosto dio maskulinog heteroseksualnog identiteta na emocionalnoj razini. Kialinski (2003.), pokušavajući dati dodatno pojašnjenje, polazi od teorije socijalnog identiteta. Pripadnost određenoj skupini, osim osjećaja pripadnosti, uključuje i pozitivni stav prema sebi sličnima ili pripadnicima iste skupine, a negativan prema onima izvan vlastite skupine. Isti autor smatra da takav restriktivni tradicionalni muški identitet heteroseksualnih muškaraca može biti medijator negativnih stavova prema muškarcima istospolne seksualne orijentacije. Mata, Ghavami i Wittig (2010.) navode kako sama pripadnost dominantnoj socijalnoj skupini (heteroseksualni mladići) može objasniti negativne stavove prema članovima koji po jednom kriteriju pripadaju istoj skupini (mladići), a po drugome ne (istospolno orijentirani).

Prema drugoj hipotezi, očekivani su pozitivniji stavovi sudionica u odnosu na stavove muških sudionika i ta je hipoteza djelomično potvrđena. Sudionice imaju statistički značajno pozitivniji stav, ali samo kad je objekt stava muška istospolno orijentirana osoba, dok razlike ovisno o rodu sudionika nisu nađene kad je objekt stava ženska istospolno orijentirana osoba. Rezultati su djelomično u skladu s prethodnim istraživanjima u kojima se dobiva da žene iskazuju pozitivniji stav prema istospolno orijentiranim osobama nego muškarci (Ellis, Kitzinger i Wilkinson, 2003.; Fingerhut, 2011.; Herek, 1988.; Hodžić i Bijelić, 2012.; Matharu i sur., 2012.). Rezultati su možda odraz općenito manjeg variranja odgovora vezanih uz stavove prema ženama istospolne orijentacije.

Prema trećoj hipotezi, očekivano je da će sudionici iz sektora zdravstva imati pozitivnije stavove u odnosu na sudionike iz sektora policije. I ta je hipoteza djelomično potvrđena. Sudionici iz sektora zdravstva imaju pozitivniji stav prema ženama istospolne orijentacije u odnosu na sudionike iz sektora policije, iako je razlika zapravo mala. U stavovima prema muškim istospolno orijentiranim osobama nisu potvrđene razlike ovisno o sektoru. Moguće je da pripadnici zdravstvenog sektora imaju nešto razvijeniju empatiju, za koju se pokazalo da je značajno povezana s pozitivnijim stavom (Fingerhut, 2011.). No, to može samo djelomično objasniti rezultate jer razlike nema kad je u pitanju muška istospolno orijentirana osoba. To je

tim zanimljivije jer se policijsko zanimanje u znatno većoj mjeri uklapa u stereotip muškog ponašanja, a prethodna istraživanja (npr. Cammillary i Ryan, 2006.; Grey i sur., 2013.) često su ukazivala kako su tradicionalniji stavovi o tipičnim rodnim ulogama značajni korelati negativnog stava prema neheteroseksualnim osobama. Moguće je da su na rezultate utjecali brojni sadržaji koji su proteklih godina uključeni u edukaciju policijskih službenika, a koji se bave prevencijom predrasuda prema manjinskim seksualnim skupinama.

Prema četvrtoj hipotezi, očekivano je da stavovi zaposlenika budu pozitivniji u odnosu na stavove učenika. I ta je hipoteza samo djelomično potvrđena. Dok razlika nije potvrđena kad je objekt stava ženska istospolno orijentirana osoba, kad je objekt stava muška istospolno orijentirana osoba manifestira se statistički značajna razlika. Zaposlenici imaju pozitivnije stavove od učenika završnih razreda srednje škole. Prethodna istraživanja o povezanosti dobi i stavova nisu dala jednoznačne rezultate, a neka su istraživanja ukazala na to da, suprotno očekivanjima, stavovi mlađih ispitanika mogu biti negativniji (Campo-Aris, Herazo i Cogollo, 2009.; Matharu i sur., 2012.). Černeli i sur. (2013.) u svom istraživanju na studentima pomaćakih struka dobivaju da su kod studenata zdravstvenih i policijskog usmjerenja općenito prisutni negativniji stavovi prema istospolno orijentiranim osobama u usporedbi sa studentima psihologije, socijalnog rada i socijalne pedagogije, ali još uvijek u širem području neutralnog stava, a stavovi su pozitivniji na završnoj nego na prvoj godini studija. Rezultati dobiveni u našem istraživanju na tome su tragu jer također pokazuju pozitivnije stavove kod starijih sudionika (zaposlenika), iako samo kad je objekt stava muška istospolno orijentirana osoba. Moguće je da je rezultat povezan i s time što je prosječna dob zaposlenika u ovome istraživanju oko 30 godina, što su još uvijek mlade, ali zrele osobe, pa time možda i tolerantnije, za razliku od učenika završnih razreda srednje škole koji tek trebaju dosegnuti potpunu emocionalnu zrelost.

Istraživanja (Bernstein i Wulff, 2014.; Patrick i sur., 2013.; Štulhofer, 2006.) pokazuju da se viša razina obrazovanja povezuje s pozitivnijim stavovima prema istospolno orijentiranim osobama. Viša obrazovna razina omogućava kontakte s većim brojem različitih osoba, pa i pripadnika seksualnih manjinskih skupina, što omogućava promjenu u percepciji i povećava toleranciju. Uobičajeno ljudi tijekom trajanja formalnog obrazovanja više izlaze i družu se kontaktirajući s većim brojem ljudi. Količina tih kontakata najčešće se smanjuje s godinama i zaposlenjem, djelomično zbog manjka vremena, a djelomično i zato što većina ljudi već stvori svoj socijalni krug u kojem se kreće. Pored toga, tijekom obrazovanja obrađuju se sadržaji vezani i uz stereotipe i predrasude, a može se pretpostaviti da ih je to više što je obrazovanje duljeg trajanja. Iako zaposlenici oba sektora imaju završen srednjoškolski stupanj formalnog obrazovanja, vjerojatno su prošli različite dodatne

edukacije vezane i uz stavove, a većina njih je i u procesu izvanrednog studiranja. To je, uz više životnog i radnog iskustva, moglo utjecati i na veću toleranciju prema različitostima u odnosu na srednjoškolce.

Valja naglasiti da su ispitivani eksplicitni stavovi pa, iako je ispitivanje bilo anonimno, mora se računati na određeni utjecaj socijalne poželjnosti odgovora. Osim eksplicitnih (kontroliranih) stavova postoje i implicitni (automatski). Dok se eksplicitni mjere skalama samoprocjene, implicitni se mjere finijim mjerama, npr. brzinom reakcije na zadani pojam (Ekehammar i Akrami, 2003. b; Tsang i Rowat, 2007.). Implicitni i eksplicitni stavovi ne moraju uvijek biti visoko povezani, a na ponašanje će veći utjecaj imati implicitni, jer su eksplicitni pod većim utjecajem samokontrole i socijalne poželjnosti odgovora. Moderne predrasude češće su implicitne i suptilnije u svojoj naravi (Akrami, 2005.). Npr., neka osoba možda će poricati da ima negativni stav ili predrasude, ali će percipirati da istospolno orijentirane osobe postavljaju nerazumne i pretjerane zahtjeve u ostvarivanju nekih prava, a da je njihov status sasvim u redu ili će poricati da su meta diskriminacije te vjerovati da se tome pridaje previše značaja. Štulhofer (2006.) navodi kako su prilikom traženja medicinske pomoći neheteroseksualne osobe često suočene s »hetero normativnim očekivanjima« zdravstvenih radnika, što se može negativno odraziti na postavljanje dijagnoze, osobito u nekim medicinskim područjima. Iako su upotrijebljene skale način mjerenja eksplicitnih stavova, uvid u odgovore na pojedinim česticama može otkriti finije nijanse stavova sudionika. Bez obzira je li objekt stava muška ili ženska istospolno orijentirana osoba, sudionici izražavaju najveće slaganje s tvrdnjama: *Netko može biti homoseksualna osoba, a ujedno i dobar čovjek.* ($M = 4,40$ od mogućih 5) te *Homoseksualne osobe su jednako vrijedne kao osobe,* ($M = 4,12$ od mogućih 5), što ukazuje na visoko prihvaćanje. No, pored toga, u visokom se stupnju slažu i s tvrdnjama *Bojim se homoseksualnih osoba.* ($M = 4,50$ od mogućih 5), *Odrekao bih se sina/kćeri homoseksualca.* ($M = 4,25$ od mogućih 5), što implicira i postojanje negativnih uvjerenja i emocija na koje prosječni rezultat ne ukazuje. Masson i Bar (2006.) u svome preglednom radu navode kako su profesionalci iz pomagačkih struka općenito manje skloni predrasudama prema istospolnoj orijentaciji, ali da i u toj grupi ljudi ima 10 – 15 % onih koji iskazuju negativne stavove i koji mogu kompromitirati standarde rada. Campo-Arias, Herazo i Cogollo (2009.) u svojoj metaanalizi radova koji su se bavili predrasudama studenata sestrinstva i sličnih struka prema istospolno orijentiranim pacijentima u desetogodišnjem razdoblju, nalaze da u populaciji budućih zdravstvenih djelatnika ima između 7% i 16% onih koji iskazuju negativne stavove. Među sudionicima ovog istraživanja 18% učenika i 15,8% zaposlenika ima rezultat niži za jednu standardnu devijaciju i više od prosjeka svoje skupine. Među učenicima, takav stav iskazuje njih dvostruko više prema muškoj nego prema ženskoj istospolno orijentiranoj osobi, dok je među zaposle-

nicima taj omjer nešto manji. Ipak, također je daleko više onih s vrlo negativnim stavom prema istospolno orijentiranim muškarcima nego ženama. Rezultat (stav) niži od prosjeka za vrijednost 2 SD i više ima 3,6% učenika i 3,7% zaposlenika. Iako usporedba nije sasvim opravdana zbog nepoznatog kriterija i drugačijeg instrumentarija, dobivene brojke slične su onima iz prethodno navedene metaanalize. U istraživanju (Parmač, 2005.) provedenom na studentima s nekoliko fakulteta (pravo, medicina, ekonomija, građevina i učiteljski fakultet u Splitu, Rijeci i Zagrebu) prosječne dobi od 21 godine, primijenjena je ista skala kao u našem istraživanju, pa se rezultati mogu direktno usporediti. U tome je istraživanju prosječni rezultat muških studenata kad je objekt stava muška istospolno orijentirana osoba bio $M = 82,21$, dok je prosječni rezultat studentica bio je $M = 105,38$. U našem istraživanju učenici su imali prosječni rezultat $M = 86,77$ (policijski sektor), odnosno $M = 96,21$ (zdravstveni sektor). Prosječni rezultat učenica u ovome istraživanju bio je $M = 106,04$ (policijski sektor) i $M = 109,34$ (zdravstveni sektor). Pri ispitivanju stavova prema ženskoj istospolno orijentiranoj osobi autorica dobiva $M=102,09$ (muški studenti) i $M = 103,42$ (studentice). U našem istraživanju muški su učenici imali prosječni rezultat $M = 107,08$ (policijski sektor), odnosno $M = 116,22$ (zdravstveni sektor). Prosječni rezultat učenica u ovome istraživanju bio je $M = 112,41$ (policijski sektor) i $M = 108,03$ (zdravstveni sektor). Kako pokazuju dobivene prosječne vrijednosti, rezultati su dosta slični za oba ispitivana objekta stava s rezultatima koje dobiva Parmač. Iako je između ova dva istraživanja prošlo dosta godina, prosječna dob ispitivanih studenata (21) dosta je slična prosječnoj dobi učenika sudionika ovog istraživanja (18,40), što bi moglo djelomično objasniti rezultate.

Osim varijabli roda, statusa učenika ili zaposlenika, dobi i sektora, prikupljeni su i podatci o religioznosti sudionika, veličini mjesta gdje su proveli najveći dio života, prethodnom kontaktu s istospolno orijentiranom osobom te o uvjerenju sudionika o tome može li osoba voljno birati vlastitu seksualnu orijentaciju. Prema petoj hipotezi, očekivano je da se stavovi prema istospolno orijentiranim osobama mogu predvidjeti na osnovi tih varijabli. Odabrani skup varijabli u relativno dobroj mjeri može predvidjeti smjer/valenciju stavova, a gotovo dva puta bolje može predvidjeti stav prema muškim istospolno orijentiranim osobama negoli prema ženskim, pa se može zaključiti da je i ova hipoteza djelomično potvrđena. Najbolji samostalni prediktor je uvjerenje o mogućnosti voljne kontrole i odabira vlastite seksualne orijentacije. Viši stupanj uvjerenja da osoba ne može voljno utjecati na vlastitu orijentaciju povezan je s pozitivnijim stavom prema istospolno orijentiranim osobama. Ako netko vjeruje da je seksualna orijentacija izvan dometa vlastite volje i više biološki zadana, onda istospolno orijentirana osoba ne može biti »kriva« za to što jest, jer je to izvan njene kontrole (Masson i Bar, 2006.). I prethodni kontakt, kako je i očekivano prema prethodnim istraživanjima (Bernstein i Wulf,

2014.; Collier, Bos i Sandfort, 2012.; Hodžić i Bijelić, 2012.; Mata, Ghavami i Wittig, 2010.), značajno pridonosi pozitivnijem stavu. Teorijski okvir kojim se pokušava opisati značenje kontakta za smanjenje negativnih stavova je *hipoteza kontakta* G. Allporta (Allport, 1954.) postavljena još pedesetih godina prošlog stoljeća, a dobiveni rezultati idu joj u prilog. Prema ovoj hipotezi, kontakti imaju svoj kvantitativni i kvalitativni aspekt. Kvantitativni aspekt podrazumijeva učestalost kontakata, broj osoba iz »vanjske« skupine s kojima se kontakt ostvaruje, ali najvažniji su kvalitativni aspekti kontakta, npr. suradnja u postizanju zajedničkih ciljeva. U ovome istraživanju nije ispitivana kvaliteta kontakta, ali može se zaključiti da osobni kontakt, čak ne nužno blizak, pomaže u prihvaćanju drugačijih uvjerenja u to što su prihvatljiva »muška« ili »ženska« ponašanja i rodne uloge, pa u tome smislu može biti mediatorska varijabla (Mata, Ghavami i Wittig, 2010.). Osim toga, daje i priliku da se uoče i druge karakteristike osobe, a ne samo nečija seksualna orijentacija, što također može pridonijeti prihvaćanju.

Religioznost u skladu s crkvenim učenjem također je značajan, iako nešto manje važan prediktor (osobito za stav prema ženama istospolne orijentacije). Religioznost »na svoj način« u našem istraživanju nije značajan prediktor, kao ni »nereligioznost«. Prethodna istraživanja pokazala su da je religioznost važan korelat negativnog stava, čak bez obzira na vrstu religije (Ford i sur., 2009.; Parmač, 2005.; Patrick i sur., 2013.; Štulhofer, 2006.; Tomić i Čepulić, 2013.). Rezultat se objašnjava činjenicom da većina »zapadnih« religija istospolnu seksualnu orijentaciju smatra neprirodnom i nemoralnom (Crowel, 2007.; Tomašević, 2003.). I u istraživanju Kana i sur. (2009.) na studentima medicinskih struka u Hong Kongu pokazalo se da studenti koji smatraju da je religija značajno utjecala na formiranje njihovog morala imaju značajno negativnije stavove prema istospolno orijentiranim osobama od onih koji religiju ne smatraju važnom za formiranje svojih moralnih uvjerenja.

U kombinaciji s drugim varijablama sektor iz kojeg su sudionici nije se pokazala značajnim prediktorom. Iako je bilo očekivano, nije nađena ni povezanost stava i veličine naselja u kojem su sudionici proveli najveći dio života. Danas je mobilnost ljudi velika, kao i dostupnost informacija pa možda utjecaj sredine u kojoj osoba živi više nema toliku važnost. Osim toga, većina je sudionika iz sela ili manjih mjesta tijekom školovanja ili zbog zaposlenja barem nekoliko godina provela u većem gradu, što je također moglo utjecati na stavove prema istospolno orijentiranim osobama.

Zaključno, na osnovi svih provedenih analiza može se reći da rezultati impliciraju da postoje razlike u stavovima prema muškim i ženskim istospolno orijentiranim osobama ovisno o nekim sociodemografskim varijablama (rod, status učenika/zaposlenika ili dob i sektor), ali da su osobne varijable vjerovanja i vrijednosti mnogo značajniji prediktori, što je u skladu i sa zaključcima Massona i Bara (2006.) u njihovom preglednom radu.

KRITIČKI OSVRT NA ISTRAŽIVANJE I PRAKTIČNE IMPLIKACIJE

Na stavove prema osobama istospolne orijentacije utječe velik broj čimbenika, a u ovome istraživanju istražen je tek jedan mali dio i potrebno je osvrnuti se na njegove prednosti i nedostatke koji utječu i na mogućnost generaliziranja rezultata. Istraživanje je zasnovano na samoprocjenama, pa je moguće da su rezultati djelomično kontaminirani socijalnom poželjnosti odgovora. Korelacijsko po tipu, ovo istraživanje imalo je za cilj ispitati aktualne stavove, ali ne može objasniti uzročno-posljedične veze među korištenim varijablama.

Uzorak je prigodan te rezultati daju uvid u stavove samo dijela srednjoškolaca i zaposlenika iz samo dva područja. Zbog specifičnosti sektora, omjer sudionika po rodu vrlo je neravnomjeran. Ovo se osobito odnosi na učenike u sektoru zdravstva čiji je broj zaista vrlo mali. Prema podacima institucija u kojima je ispitivanje provedeno, u zdravstvene srednje škole i veleučilišta upisuje se višestruko veći broj djevojaka u odnosu na muškarce dok se u Policijsku srednju školu i na Policijsku akademiju upisuje daleko veći broj mladića u odnosu na djevojke. Ovakva struktura ima za posljedicu i neravnomjernu rodnu strukturu zaposlenika, što je dodatno izraženo podjelom prema objektu stava.

Može se postaviti pitanje je li uspješno kontrolirana osobna seksualna orijentacija sudionika. Kako je navedeno u opisu sudionika, jedan je sudionik opisao sebe kao homoseksualnu osobu i taj je upitnik isključen iz obrade. No, nije kontrolirano je li netko npr. biseksualna osoba, što je također moglo utjecati na rezultate. Može se postaviti i pitanje je li situacija sudionika (učenici, većina zaposlenika u trenutku ispitivanja bili su na izvanrednom studiju) mogla utjecati na iskazane stavove u smjeru socijalno poželjnih odgovora. No, ispitivač ni na koji način nije mogao utjecati na njihove ocjene ili prolaznost na studiju, pa smatramo da do toga nije došlo.

Jedna od prednosti istraživanja je što pripada u rijetka neovisna istraživanja stavova prema istospolno seksualno orijentiranim osobama u Hrvatskoj, što ga čini aktualnim u kontekstu društvenih promjena u odnosu prema neheteroseksualnim osobama koje se u Hrvatskoj događaju. Pod pojmom neovisna istraživanja podrazumijeva se da istraživanje nije potakla niti jedna interesna skupina, bilo neka koja podržava izrazito pozitivne stavove npr. udruge neheteroseksualnih osoba »Iskorak« ili »Kontra« ili neka skupina koja iskazuje negativne stavove prema neheteroseksualnim osobama. Korišten je pouzdan upitnik razvijen u našim uvjetima, a broj sudionika relativno je velik. Aktualnost i važnost istraživanja naglašena je društvenim i zakonskim promjenama u Hrvatskoj koje se odnose se na proces donošenja Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN, 92/2014.). Osim toga, sudi-

onici istraživanja bili su i srednjoškolci, koji gotovo uopće nisu sudjelovali u sličnim istraživanjima u Hrvatskoj do sada.

Istraživanje ima i vrijedne praktične implikacije. Rezultati ukazuju na potrebu za dodatnim preventivnim radom na razumijevanju i prihvaćanju različitosti u srednjoškolskim programima zdravstvenih i policijskog zanimanja jer je to jedno od osnovnih načela etike i kvalitete njihova budućeg rada. Stoga je potrebno pojačati sustavni rad na tome području u obliku predavanja i radionica za učenike, ali i djelatnike tih ustanova koji svoje stavove mogu na izravan ili neizravan način prenositi učenicima. Prethodni kontakt s istospolno orijentiranim osobama pokazao se kao značajan prediktor pozitivnijeg stava, pa bi to moglo biti iskorišteno prilikom dodatnih edukacija zaposlenika u zdravstvenom i policijskom sektoru. Zaposlenici bi mogli surađivati s osobama istospolne orijentacije u osmišljavanju i provedbi programa prevencije predrasuda za kolege i učenike, čime bi se ostvario kvalitetan međusobni kontakt sa zajedničkim ciljem. Zajednički cilj pridonosi smanjenju predrasuda suradnika, a onda i budućih korisnika programa. Takve bi programe trebalo uklopiti u već postojeće programe koji se organiziraju s ciljem povećanja tolerancije prema različitim manjinskim skupinama i prihvaćanju različitosti. Mogle bi se organizirati i panel diskusije koje bi razotkrile stereotipe o neheteroseksualnim osobama koji mogu utjecati na stvaranje i održavanje predrasuda.

Istraživanje bi se moglo proširiti i provesti na reprezentativnom uzorku učenika različitih srednjih škola i u različitim regijama naše zemlje, čime bi se dobio uvid u stavove većeg dijela srednjoškolske populacije. Također bi bilo vrijedno kombinirati ga i s ispitivanjem implicitnih stavova, što bi omogućilo zaključke o povezanosti ta dva aspekta stava prema istospolno orijentiranim osobama.

LITERATURA

1. Akrami, N. (2005). **Prejudice: The interplay of personality, cognition and social psychology**. Preuzeto s: <http://www.diva-portal.org/diva/getdocument>. (13.11. 2013.).
2. Allport, G. W. (1954). **The nature of prejudice**. Cambridge, MA: Perseus Books.
3. Baloban, S. & Črpić, G. (2012.). **Spolnost - odnos prema seksualnom ponašanju**. Preuzeto s: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=49413. (13.4.2015.).
4. Bandalo, A., Labavić, N., Kušan, L. & Jurčić, M. (2011). **Priručnik za suzbijanje diskriminacije i zločina iz mržnje protiv LGBT osoba za odvjetnike/ce, državna odvjetništva, suce/tkinje, i pravobraniteljstva**. Zagreb: Zagreb Pride i Centar za LGBT ravnopravnost.

5. Bernstein, M. & Wulff, S. (2014). Community policing, workplace structure and attitudes toward lesbians and gay men and their civil liberties. **International Journal of Criminology and Sociology**, 3, 284-299.
6. Buck, D. M., Plant, E. A., Ratcliff, J., Zielaskowski, K. & Boerner, P. (2013). Concern over the misidentification of sexual orientation: Social contagion and the avoidance of sexual minorities. **Journal of Personality and Social Psychology**, 105 (6), 941-960.
7. Camilleri, P. & Ryan, M. (2006). Social work students' attitudes toward homosexuality and their knowledge and attitudes toward homosexual parenting as an alternative family unit: An Australian study. **Social Work Education**, 25 (3), 288-304.
8. Campo-Arias, A., Herazo, E. & Cogollo, Z. (2009). **Homophobia among nursing students**. Preuzeto s: http://www.scielo.br/pdf/reeusp/v44n3/en_41.pdf. (23.11.2013.).
9. Carrick, K. R. (2010). **A comparison among health care students at the university of Pittsburgh in attitudes about lesbians and gay men and support for lesbian and gay human rights**. PhD Dissertation. Pittsburgh: University of Pittsburgh.
10. Clow, K. A. & Olson, J. M. (2010). Conceptual-motor compatibility and homonegativity: approaching and avoiding words associated with homosexuality. **Canadian Journal of Behavioural Science**, 42 (4), 222-233.
11. Crowel, M. (2007). **Attitudes toward homosexuality: American and Canadian patterns 1981- 2000**. Ontario: University of Waterloo.
12. Černeli, A., Bahun, I., Feldman, E. & Huić, A. (2013). **Stavovi studenata pomagačkih usmjerenja o osobama homoseksualne orijentacije**. Izlaganje na 21. danima Ramira i Zorana Bujasa 11.-13.4.2013., Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb.
13. Davies, M. (2004). Correlates of negative attitudes toward gay men: Sexism, male role norms, and male sexuality. **The Journal of Sex Research**, 41 (3), 259-266.
14. Ellis, S. J., Kitzinger, C. & Wilkinson, S. (2003). Attitudes towards lesbians and gay men and support for lesbian and gay human rights among psychology students. **Journal of Homosexuality**, 44 (1), 121-138.
15. Ekehammar, B. & Akrami, N. (2003a). The relation between personality and prejudice: A variable and a person-centred approach. **European Journal of Personality**, 17 (6), 449-464.
16. Ekehammar, B. & Akrami, N. (2003b). The association between implicit and explicit prejudice: The moderating role of motivation to control prejudice reactions. **Scandinavian Journal of Psychology**, 46, 361-366.
17. **Etički kodeks medicinskih sestara** (2005). Zagreb: Hrvatska udruga medicinskih sestara.

18. Etički kodeks policijskih službenika (2012). **Narodne novine**, 62/2012.
19. Fingerhut, A. W. (2011). Straight allies: What predicts heterosexuals alliance with the LGBT community? **Journal of Applied Social Psychology**, 41 (9), 2230-2248.
20. Ford, T. E., Brignall, T., van Valey, T. L. & Malacuso, M. J. (2009). The unmaking of prejudice: How christians beliefs relate to attitudes toward homosexuals. **Journal for the Scientific Study of Religion**, 48 (1), 146-160.
21. Grey, J. A., Robinson, B. E., Colema, E. & Bockting, W.O. (2013). A systematic review of instruments that measure attitudes toward homosexual men. **Journal of Sex Research**, 50 (3-4), 329-352.
22. Haddock, G. & Maio, G. R. (2012). Attitudes. In: Hewstone, M., Stroebe, W. & Jonas, K. (eds), **An introduction to social psychology**. London: Blackwell, 171-200.
23. Herek, G. M. (2000). The psychology of sexual prejudice. **Current Directions in Psychological Science**, 9 (1), 19-22.
24. Herek, G. M. (1988). Heterosexual attitudes toward lesbians and gay men: Correlates and gender differences. **The Journal of Sex Researches**, 25 (4), 451-477.
25. Hodžić, A. & Bijelić, N. (2012.). **Izveštaj istraživanja o mišljenjima i stavovima prema homoseksualnosti u srednjim školama u Zagrebu**. Preuzeto s: <http://www.tpportal.hr/ResourceManager/FileDownload.aspx%3Frid%3D376298%26rType%3D1>. (13.4.2015.).
26. Kan, R. W. M., Au, K. P., Chan, W. K., Cheung, L. W. M., Lam, C. Y. Y., Liu, H. H. W., Ng, L. Y., Wong, M. Y. & Wong, W. C. (2009). Homophobia in medical students of the University of Hong Kong. **Sex Education**, 9 (1), 65-80.
27. Kilianski, S. E.(2003). Explaining heterosexual men's attitudes toward women and gay men: The theory of exclusively masculine identity. **Psychology of Men & Masculinity**, 4 (1), 37-56.
28. Lyons, P. M., Anthony, C. M, Davis, K. M., Fernandez, K., Torres, A. N. & Marcus, D. K. (2005). Police judgments of culpability and homophobia. **Applied Psychology in Criminal Justice**, 1, 1-14.
29. Marsiglio, W. (1993). Attitudes toward homosexual activity and gays as friends: A national survey of heterosexual 15 to 19 year old males. **The Journal of Sex Research**, 30 (1), 12-17.
30. Massey, S. G. (2010). Valued differences or benevolent stereotypes? Exploring the influence of positive beliefs on anti-gay and anti lesbian attitudes. **Psychology and Sexuality**, 1-2, 115-130.
31. Mason, G. & Barr, M. (2006). **Attitudes towards homosexuality: A literature review**. Preuzeto s: http://sydney.edu.au/law/criminology/ahcn/australian_materials.shtml#M. (29.12.2013.).

32. Mata, J., Ghavami, N. & Witting, M.A.(2010). Understanding gender differences in early adolescents' sexual prejudice. **Journal of Early Adolescence**, 30 (1), 50-75.
33. Matharu, K., Kravitz, R. L., McMahon, G. T., Wilson, M. D. & Fitzgerald, F.T. (2012). **Medical students' attitudes toward gay men**. Preuzeto s: [http:// www.biomedcentral.com/1472-6920/12/71](http://www.biomedcentral.com/1472-6920/12/71) (29.12.2013.).
34. Miller, A. J. & McDonald, D. (2011). **Criminal justice department chairs' attitudes toward homosexuals and curricular issues**. Preuzeto s: [http:// www.internetjournalofcriminology.com](http://www.internetjournalofcriminology.com) (1.5.2015.).
35. Mušica, T. T., Dumančić, M., Radoš, L., Davidović, N., Parmač, M. & Kamenov, Ž. (2013). **Jesu li se u posljednjih 10 godina promijenili stavovi hrvatskih studenata o osobama homoseksualne orijentacije?** Izlaganje na 21. danima Ramira i Zorana Bujasa 11.-13.4.2013. Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb.
36. Olivero, J.M. & Murataya, R. (2001). Homophobia and university law enforcement students. **Journal of Criminal Justice Education**, 12 (2), 271-281.
37. Pallant, J. (2011). **SPSS: Priručnik za preživljavanje**. Novi Sad: Artprint.
38. Parmač, M. (2005). **Stavovi studenata prema osobama homoseksualne orijentacije**. (neobjavljen diplomski rad). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za psihologiju.
39. Patrick, K., Heywood, W., Simpson, J. M., Pitts, M. K., Richters, J., Shelley, J. M. & Smith, A. M. (2013). Demographic predictors of consistency and change in heterosexuals' attitudes toward homosexual behavior over a two-year period. **Journal of Seks Research**, 50 (6), 611-619.
40. Petz, B. (ur.) (2005). **Psihologijski rječnik**. Jastrebarsko: Naklada Slap.
41. Poteat, V. P. (2007). Peer group socialization of homophobic attitudes and behavior during adolescence. **Child Development**, 78 (6), 1830-1842.
42. Rowatt, W. C., Tsang, J.-A., Kelly, J., Lamartina, B., Mccullers, M. & Mckinley, A. (2006). Associations between religious personality dimensions and implicit homosexual prejudice. **Journal for the Scientific Study of Religion**, 45 (3), 397-406.
43. Stefurak, T., Mehta, S. & Taylor, C.(2010). Gender-specific models of homosexual prejudice: Religiosity, authoritarianism, and gender roles. **Psychology of Religion and Spirituality**, 2 (4), 247-261.
44. Štulhofer, A. (2006). Sexual minorities as a vulnerable social group. In: Bayley, D., Cameron Bray, T. S. & Gorančić-Lazetić, H. (eds.), **Human development report Croatia 2006 - Unplugged: Faces of social exclusion in Croatia**. Zagreb: UNDP Croatia
45. Tomašević, L. (2003.). **Fenomenologija i moralna prosudba homoseksualnosti**. Preuzeto s: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=60994. (13.4.2015.).

46. Tomić, I. & Čepulić, D. B. (2013). **Predviđanje homofobije: Uloga demografskih obilježja, kontakta s homoseksualnom populacijom i ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima** (rad u pripremi). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za psihologiju.
47. Tsang, J.-A. & Rowatt, W. C. (2007). The relationship between religious orientation, right-wing authoritarianism, and implicit sexual prejudice. **The International Journal for the Psychology of Religion**, 17 (2), 99-120.
48. Ustav Republike Hrvatske (2010). **Narodne novine**, 85/2010.
49. Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (2014). **Narodne novine**, 92/2014.

Zlatka Kozjak Mikić

Danijela Petković

ATTITUDES TOWARD SAME-SEX ORIENTED PEOPLE IN THE POLICE AND HEALTH CARE SECTORS

ABSTRACT

Attitudes toward different minority groups are sometimes formed on the basis of too few simplified, biased, and unjustified generalisations. In the last few years attitudes toward same-sex oriented people have become more positive, but they are still mainly negative (Buck and others, 2013.). The main goal of this research was to look into the attitudes toward same-sex oriented people among students and employees in the police and health care sectors. The research included 990 participants (501 high school students and 489 employees) and used a questionnaire on attitudes toward homosexuals from the Department of Psychology at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb (according to Parmač, 2005). The results of both the analysis of variance and the hierarchical regression analysis show that the average attitudes of participants are neutral, but there are differences between attitudes towards same-sex oriented men and women. In the case of same-sex oriented women, the attitudes of health care sector participants are significantly more positive than those of the participants from the police sector, although the difference is very small. In the case of same-sex oriented men, the attitudes of female participants are significantly more positive than the attitudes of male participants, and the attitudes of employees are also more positive than those of high school pupils. In addition, negative attitudes can be relatively easily predicted based on the participants' belief in the possibility of consciously controlling one's own sexual orientation, lack of previous contact with same-sex oriented people and religious beliefs that match those of the church doctrine. The results contribute to a better understanding of attitudes toward same-sex oriented people in the specific context of health and police professions in Croatia. They point to a need for additional work on understanding, acceptance of diversity and an increase in tolerance, especially among high school students of those professions.

Key words: same sex orientation, homosexual orientation, attitudes, health care domain, police domain.

